

УДК: 378.6

**SPECIFIC PRINCIPLE OF FORMATION OF FUTURE IN THE
ACTIVITIES IN EXTREME CONDITIONS**

Koval I.S.

senior psychologist

Sector psychological support

Lviv State University of Life Safety

st. Kleparivska 35, Lviv, Ukraine, 79007

Abstract: In the article the specific principles of formation of future rescuers to work in extreme conditions, namely the principle of extreme scientific and professional; Extreme principle focus of study; the principle of self-identity at work in extreme conditions; normative principle; the principle of personal activity and independence.

Keywords: savior, the principle, the approach of forming preparedness activities, emergencies, self-development, structural subdivisions State Emergency Service of Ukraine (Ukraine DSNS).

**СПЕЦИФІЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В
ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ**

Коваль І.С.

старший психолог

Сектор психологічного забезпечення

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна, 79007

Анотація: У статті визначено специфічні принципи формування готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах, а саме: принцип екстремально-професійної науковості; принцип екстремальної

спрямованості навчання; принцип саморозвитку особистості при діяльності в екстремальних умовах; принцип нормативності; принцип особистісної активності та самостійності.

Ключові слова: *рятувальник, принцип, підхід, формування готовності до діяльності, екстремальні ситуації, саморозвиток, структурні підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України).*

Проблема наукової методології є вкрай важливою для всіх галузей науки, у тому числі психолого-педагогічної. Від підходу, яким користується дослідник, вивчаючи об'єкт пізнання величезною мірою залежить отримання нових результатів, знань й визначається система методичних засад та принципів.

Аналіз науково-методичних праць, останніх років ХХ-ХХІ століття, із екстремальної проблематики, констатує, що вони здебільшого присвячені наслідкам подолання надзвичайних ситуацій. Проте існують цікаві методологічні засади у працях О. Барабанщикова, О. Бикової, Я. Голебеvскі, М. Дяченка, Л. Кандибовича, Ф. Карт-Таннер, М. Ковалю, М. Козяра, О. Самонова, О. Столяренка [1, 2, 4, 6-11] де описано різноманітні підходи та принципи, що стали основою нашого дослідження. Тому, як зазначає Г. Васянович, педагогіка що безпосередньо впливає на формування, розвиток і саморозвиток особистості, може бути ефективним джерелом знань, дієвим чинником створення міжособистісних відносин за умов чіткого і послідовного визначення та дотримання методологічних основ її функціонування [3 с. 9].

Мета статті полягає у визначенні, розкритті та поясненні специфічних принципів формування готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах.

Виклад основного матеріалу: Аналіз літератури показав, що кожна галузь нашого буття обирає для власного функціонування ґрунтовні методологічні основи, які сприяють фаховому розвитку та становленню професіоналів. Ґрунтуючись на працях науковців і враховуючи досягнення

новітньої теорії та методики професійної освіти, беручи до уваги специфіку діяльності рятувальних служб, де працівники постійно стикаються з різноманітними природними, техногенними та антропогенними ситуаціями, що несуть за собою ризик життя та здоров'ю працівника ДСНС України, нами визначено специфічні принципи формування готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах, що забезпечать оптимізацію процесу становлення фахівця служби цивільного захисту. Відповідно до праць науковців пропонуємо такі специфічні принципи формування готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах:

- принцип екстремально-професійної науковості;
- принцип екстремальної спрямованості навчання;
- принцип саморозвитку особистості при діяльності в екстремальних умовах;
- принцип нормативності;
- принцип особистісної активності та самостійності.

Розглядаючи їх детальніше, то *принцип екстремально-професійної науковості* полягає у зв'язку змісту науки пожежно-рятувального спрямування й навчального предмету, що сприяє всебічному розвитку особистості рятувальника. Реалізація цього принципу забезпечується дотриманням наступних правил педагогіки: підбір навчального матеріалу, опираючись на наукові досягнення; впровадження в навчальний процес наказів та розпоряджень Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій і Міністерства освіти та науки України; організація та проведення наукових семінарів з використанням наукових технологій служби цивільного захисту; розкриття причинно-наслідкових зв'язків професійно-екстремальної діяльності; тісний зв'язок формулювання навчального матеріалу з особливостями професійної діяльності в екстремальних умовах; розкривати правильність та помилковість антинаукових

теорій екстремальної діяльності, формуючи критичне ставлення до псевдонауки тощо.

Застосування принципу екстремально-професійної науковості у освітньому процесі ВНЗ ДСНС України полягає в тому, що на заняттях необхідно використовувати встановлені положення професійно-екстремальної діяльності, тобто зміст занять повинен відображати наукові факти, теорію, закономірності діяльності в умовах ризику, та основне необхідно дотримуватись умов для всебічного розвитку особистості майбутніх рятувальників.

У формуванні готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах, основним засобом забезпечення цього принципу є залучення майбутніх працівників служби цивільного захисту до практичного навчання, де вони матимуть змогу спробувати власні потенції виконуючи професійні завдання як в штучно створених умовах, так і в реальних надзвичайних ситуаціях.

Задатки кожної людини є різними, особливо, якщо це проявляється в інтересах і торкається майбутньої професії. У таких випадках у індивідів проявляється потреба та спрямованість на оволодіння фаховими навичками, що пов'язуються з позитивним емоційним станом та професійним самовизначенням.

Принцип екстремальної спрямованості навчання передбачає забезпечення необхідних умов формування готовності майбутніх рятувальників, скеровує суб'єктів освітнього процесу в русло екстремальності, тобто спрямовує особистість під час навчання на професійну діяльність та конкретну професію. Цей принцип поєднує навчання із екстремальними ситуаціями, у результаті чого, фахівці ДСНС України краще освоюють навчальний матеріал, отримавши змогу оцінити здобуті навички в практичній діяльності. Особистість, яка хоче стати професійним рятувальником, досягає майстерності у результаті наполегливого та цілеспрямованого самовдосконалення.

Екстремальна спрямованість у навчальних закладах формується за двома напрямками: перший – залучення майбутніх фахівців до трудової діяльності в екстремальних умовах, другий – підвищення якості викладання шляхом упровадження активних методів навчання.

Основою принципу є дотримання розпорядку дня, несення добових чергувань, формування культури, вміння оптимально й ефективно діяти в умовах ризику, розуміння вимог організації й проведення занять у штучно-створених, екстремальних умовах. Реалізація принципу екстремальної спрямованості навчання відбувається за умови вмотивованості курсантів майбутнім кар'єрним ростом та зацікавленості обраною професійною діяльністю.

Якщо кожен суб'єкт навчально-виховного процесу дотримуватиметься принципу екстремальної спрямованості навчання, то навчальні заклади зможуть підготовляти фахівців служби цивільного захисту з урахуванням їхньої спрямованості та інтересів, що дасть змогу зменшити затрати держбюджету, як у фізичному, так і матеріальному планах, в результаті чого отримуватимемо справжніх рятувальників, готових здійснювати професійну діяльність в екстремальних умовах.

Формуючи готовність майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах необхідно враховувати саморозвиток особистості, що забезпечує самостійне й цілеспрямоване вдосконалення розумових, фізичних та моральних якостей, оскільки людина кожного дня вчиться чогось нового в результаті чого вона самовдосконалюється як особистість. Як вказує І. Зязюн, індивід протягом усього життя самовдосконалюється взаємодіючи із людьми та навколишнім середовищем [5 с. 29]. Тому, *принцип саморозвитку особистості при діяльності в екстремальних умовах* базується на професійній діяльності та особистісній взаємодії рятувальників. Працівник служби цивільного захисту, постійно вдосконалюючи власний потенціал, безперервно еволюціонує, тобто може впливати на особистісний розвиток. Саморозвиваючись, кожен рятувальник враховує власні нахили та потреби, що дає змогу утвердитися у

правильності вибору професійного шляху, пов'язаного з екстремальними умовами діяльності.

Застосування принципу саморозвитку особистості при діяльності в екстремальних умовах у професійній підготовці майбутніх рятувальників дає змогу актуалізувати у курсантів потреби позитивних змін, мотивуючи подальшою конкурентоспроможністю у структурних підрозділах ДСНС України. Кожен студент чи курсант, незалежно від професії, повинен саморозвиватись, оскільки обмеженість навчальних годин на ґрунтовне вивчення матеріалу, має спонукати молодь самостійно навчатись та вдосконалювати професійну майстерність. Кожен має розуміти, що світ еволюціонує, тому всі, хто бажає бути висококваліфікованим фахівцем, мають постійно опановувати і впроваджувати новітні методи, технології, техніки чи практичні досягнення у власну професійну діяльність, що сприятиме не лише розвитку майстерності фахівцю, а й визнанню та повазі з боку колег. Зазначене особливо стосується діяльності рятувальників, оскільки застосовуючи інноваційні методики саморозвитку, вони можуть з меншими затратами часу та сил ефективно виконувати роботу в умовах ризику.

Цей принцип має на меті самоудосконалювати майбутніх рятувальників шляхом набуття професійних та психолого-педагогічних знань, відшліфовування вмінь і навичок, що дасть поштовх професійному зростанню та самоствердженню.

Не менш важливим принципом становлення майбутніх рятувальників як фахівців є *принцип нормативності*, що має на меті регулювання процесу підготовки та професійної діяльності на законодавчому рівні. Враховуючи специфіку діяльності фахівців служби цивільного захисту, то перш за все потрібно відмітити те, що вона керується від розпорядку дня (всі структурні підрозділи ДСНС України мають приблизно однакові розпорядки дня, яких дотримуються всі працівники) до законодавства України.

У професійній діяльності рятувальники керуються Кодексом цивільного захисту України, законодавчими та нормативними актами стосовно роботи, що

виконується, наказами, розпорядженнями, вказівками та іншими документами ДСНС України й керівництва підрозділу.

Нормативність, за своїм походженням, є не лише правовим явищем, оскільки дає характеристику як окремих професійних зв'язків, так і суспільного розвитку в цілому.

Цікавим є той факт, що між рятувальниками за характером існуючих прав і обов'язків є горизонтальні (колега – колега) та вертикальні (керівник – підлеглий) відносини, що дає змогу швидко та цілеспрямовано, не витрачаючи «дорогоцінного» часу визначити керівника ліквідації надзвичайної ситуації.

Також нормативність регулює функціональні обов'язки кожного рятувальника, для того щоб він знав, власні права, обов'язки та головне те, за що він особисто несе безпосередню відповідальність.

Життя складається так, що починаючи професійну діяльність майбутні рятувальники не розуміють необхідності нормативності в професійній діяльності, проте через деякий проміжок часу, особливо після екстремальних ситуацій, все змінюється, і кожен намагається зрозуміти й вивчити правову базу пожежно-рятувальної служби, щоб знати власні права та обов'язки.

Останнім є *принцип особистісної активності та самостійності*, що реалізується через професійну діяльність. Активність та самостійність є метою формування готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах. Цей принцип впливає на правильність організації навчання, тобто викладач повинен заохотити та закликати майбутнього фахівця до обговорення теми, що вивчається, це, в свою чергу, дає змогу побачити мотиви отримання знань і ставлення до навчального матеріалу. Заохочуючи самостійність та активність, рятувальники навчаються самостійно знаходити вирішення проблемних питань, з якими вони можуть стикатись у процесі професійної діяльності в екстремальних ситуаціях.

Принцип особистісної активності та самостійності спрямований на підготовку майбутніх рятувальників до подолання труднощів обраної професії, оскільки надзвичайні ситуації природного, техногенного чи антропогенного

походження «не вибачають помилок», а навпаки вимагають швидкодії, аналізу, самостійного прийняття рішення, витривалості та цілеспрямованості. Тому, науково-педагогічний склад навчальних закладів ДСНС України зобов'язаний навчати та виховувати у молодого покоління самостійність та активність, навіюючи їм віру та впевненість у власному потенціалі. Навчальні програми доцільно складати так, щоб викладачі на заняттях мали змогу використовувати не лише теоретичний матеріал, а й впроваджували новітні методи й методики, що сприяють формуванню рятувальника, готового до професійної діяльності в умовах ризику.

Реалізація принципу особистісної активності та самостійності передбачає й те, що кожен випускник ВНЗ ДСНС України, стане керівником, який має бути прикладом для наслідування, а головне – самостійним та активним у прийнятті управлінських рішень.

Висновки: Отже, специфічними принципами формування готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах є: принцип екстремально-професійної науковості; принцип екстремальної спрямованості навчання; принцип саморозвитку особистості при діяльності в екстремальних умовах; принцип нормативності; принцип особистісної активності та самостійності.

Подальші дослідження будуть спрямовані на впровадження специфічних принципів формування готовності майбутніх рятувальників в основу навчально-виховного процесу для визначення психолого-педагогічних умов становлення фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Література:

1. Барабанщиков А. В., Коротков Э. Н. Методологические основы советской военной педагогики // Военная педагогика / Под ред. А. В. Барабанщикова. – М.: ВПА, 1986. – С. 25-37.

2. Бикова О. В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів пожежної охорони : автореф. дис. на здобуття наукового

ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. В. Бикова. – К., 2001. – 21 с.

3. Васянович Г. П. Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку / Григорій Васянович // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. - №3. – С. 9-30.

4. Дьяченко М.И. Кандыбович Л. Н., Пономаренко В. А. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях. Психологический аспект / М.И. Дьяченко. – Минск: «Университетское», 1985. – 205 с.

5. Зязюн І.А. Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка? / Іван Зязюн // Естетика і етика педагогічної дії. – 2012. – Вип. 3. – С. 20-37.

6. Коваль М. С. Навчання у військах як військово-дидактичний процес // Військова психологія і педагогіка: Посібник / за заг. ред. М. Й. Варія. – Львів: «Сполом», 2003. – С. 400-458.

7. Козяр М. М. Педагогічні основи виховання у курсантів вищих навчальних закладів системи МВС відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки та психології професійної освіти АПН України. – К., 1998. – 172 с.

8. Самонов А.П. Психологическая подготовка пожарных. – Москва: «Стройиздат», 1982. – 264 с.

9. Столяренко А. М. Экстремальная психопедагогика: Учебное пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2002. – 607 с.

10. Jan Gjlebiewski Podrecnik menadzera programow kryzysowych. – Krakow, 2003. – S. 332.

11. Cart-Tanneur Phillippe. Lenstang Gean-Claude Sapeur-Pompiers de France. – Paris, 1986. – P. 288.